

הרב שבתי א. הכהן רפפורט

ביאור דעת הגרמ"פ בסוגיית המות המוחי

בע"ה
טבת תשנ"ד

לכבוד ידידי הרה"ג ד"ר מרדכי הלפרין שליט"א
שלו' ורוב ברכות עד העולם,

הנני מודה לכב' על שהמציא לי את מכתבו של הגאון רש"א שליט"א, מי"ז אדר
תשנ"ג, בו הוא מתייחס לדעתו של מו"ז הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בעניין
קביעת עת המות והשתלת אברים.

במכתב זה כותב הגאון שליט"א:

"...ומכיוון שאת המכשיר (מכונת ההנשמה) רק שמו הרופאים, יש לראותו
כאילו הוא רק מאריך את סוף הגסיסה ומעכב את הנשמה לצאת מן הגוף, ולכן
מותר להסיר אותו ממנו."

והוסיף כאן הגאון שליט"א בסוגריים:

"ואף שכן מבואר גם באגרות משה יו"ד ח"ג סימן קלב, מ"מ הואיל ובדבריו
שם אפשר קצת לדחוק ולפרש אחרת, לכן נהניתי כאשר הראו לי מכתב
שהגאון הנ"ל כתב לד"ר בנדי הי"ו, ושם כתב ברור ומפורש שמותר. אך
גלענ"ד דאף שכתב שם "שגם מוצדק לדינא" ו"אף שהלב עדיין יכול לדחוף
לכמה ימים", מ"מ חושבני שכל הביטויים הללו הם רק לענין זה שנתכוין
להורות "שמותר לסלק החולה ממכשיר הנשימה", שהרי הזמן של המכתב הוא
כסלו תשמ"ה אשר בכל עולם התורה דנו אז על ההשתלות אם מותר או אסור,
ואילו היה דעתו שנחשב ממש כמת גם לענין הוצאת איברים, הרי פלא גדול
הוא איך לא הזכיר שיש גם מצוה לקחת ממנו איברים לצורך הצלת נפשות
של חולים מסוכנים... ולכן חושבני שלא רצה כלל לסמוך על הבדיקות לעשות
מעשה בקום ועשה להוציא איברים בידים."

בנידון זה רציתי להעיר כי אמנם לדעתו של הגאון שליט"א סילוק מכשיר
ההנשמה הוא הסרת המונע, המותרת בגוסס, כמבואר ביורה דעה סימן של"ט סעיף א
בהגהות הרמ"א. ולכן באמת לא תהיה ראייה ממה שהתיר הגאון רבי משה פיינשטיין
זצ"ל להסיר את מכונת ההנשמה, לעניין עשיית מעשה בידים, כגון להסיר ממנו
איברים, כל זמן שהלב פועם.

אבל וודאי שאין הדבר כן לדעתו של הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל עצמו, שכן דעתו היתה שאין לדמות הסרת מונע — המותר לדעתו משום ייסוריו של הגוסס — שהוא מאריך את חיי הצער של החולה באופן מלאכותי ומיוחד, לבין צרכים טבעיים של האדם, שגם אדם בריא צריך, שסילוקם הוא בגדר מעשה ממש. ואבאר מעט את הדברים.

לדעת הגאון זצ"ל אין היתר להסיר את מונע המות מן הגוסס משום שהוא גוסס דווקא, שכן אם אין לו ייסורים אסור להסיר את המונע, וצריך להאריך את חייו בכל מה שאפשר. שכן כתב באגרות חושן משפט ח"ב (כרך שביעי מאגרות משה) סימן ע"ד:

"ופשוט שכן סובר הרמ"א ביו"ד סימן של"ט סעיף א' שמתיר וגם מצריך להסיר דברים המעכבין יציאת הנפש אף שנמצא שגורמין שימות באיזה זמן קטן קודם. דפשוט שהוא צד היסורים שיש להגוסס בזה, דבליכא יסורין הא ליכא שום טעם שיתירו אף לסלק דברים המעכבין ליציאת הנפש, אלא אדרבה היה לנו לחייב גם להכניס. אלא ודאי שהוא משום דאית לו להגוסס איזו יסורים בעיכוב יציאת הנפש, והיה בודאי לרבותינו הרמ"א והקודמים לו קבלה בזה. והוא נכון ואמת לדינא."

וכיוצא בזה כתב באגרות יו"ד ח"ב סימן קע"ד ריש ענף ג'.

וכך היתה דעת מרן זצ"ל בכל חולים שאי אפשר לרפאותם, אלא רק להאריך חיי ייסורים שלהם, שאסור לעשות כן (אם החולה אינו מסכים או שאינו בהכרה) כמבואר בתשובות רבות שלו עי' אגרות שם סימנים ע"ג-ע"ה, וביו"ד ח"ב סימן קע"ד שם. ולכן אין בעצם הבדל בין גוסס לחולה שאינו גוסס, אלא כל שאפשר לרפאותו ממש חייבים לעשות כן, אבל אם הוא רק להאריך חיי ייסורין שלו אסור. ועיין באגרות חו"מ ח"ב סימן ע"ד בסוף אות ג' שרמזו שאדרכא אם הארכת חיי היסורים היא לזמן ארוך יותר, יתכן שעוד יותר יש לאסור לעשות כן מאשר אם הארכת החיים היא לזמן קצר. וכל זה לשיטתו שילפינן מכתובות ריש דף ל"ג ע"ב שייסורים שאין להם קצבה קשים ממיתה, ואם כן ככל שחיי היסורים ארוכים יותר, כך הם קשים יותר ממיתה.

ועם כל זה כתב שגם חולה שאי אפשר לרפאותו צריך להאכילו דרך הוריד (אגרות חו"מ ח"ב סימן ע"ד ריש אות ג'). דבר זה היה על רקע פסיקת בית משפט בפלורידה בארה"ב שחולה שאי אפשר לרפאותו, אסור להאריך את חייו ב"אמצעים חודרים" כהנשמה מלאכותית והאכלה דרך הוריד. וכתב:

"פשוט שצריך להאכילו דברים שאין מזיקין ואין מקלקלין דודאי מתזיקין כוחו מעט, אף שהחולה בעצמו אינו מרגיש, ואף העומדין ומשמשין אותו אין מרגישיין. ולא דמי כלל לענייני סמי הרפואה (שאסור לתת לו כדי להאריך את חיי היסורים שלו), והטעם פשוט שהאכילה הוא דבר טבעי שמוכרחין לאכול להחזיק החיות ושכל אדם ואף בע"ח בעלמא מוכרחין לזה..."

ובתחילת דבריו הוא מדמה דבר זה לנתינת חמצן לחולה שכזה. ואף שבתשובה שם סימן ע"ג סוף אות א' כתב שנתינת חמצן היא להקל מייסוריו, אבל מהשוואת הדברים בסימן ע"ד ברור שהוא משום שגם נשימה הוא דבר טבעי שכל אדם צריך, גם אם הוא בריא. ולכן כתב באגרות יו"ד חלק ב' סימן קל"ב לגבי הסרת מכונת ההנשמה: "כל זמן שהמכונה עובדת עבודתה אסור ליטול מפיו, דשמא הוא חי ויהרגוהו בזה". והתיר שם ובאגרות חו"מ שם רק שלא לחדש את פעולת המכונה שהופעלה לזמן קצוב, ולא לסלק מכונה פועלת. הרי שיש חילוק ברור בין תרופות שאסור לתיתם כדי להאריך חיי ייסורים של חולה, לבין אוכל ואויר שצריך לתיתם — אין בעצם נתינתם ייסורים — ואסור בהחלט לסלקם. וברור שאף שהתיר הגאון זצ"ל שלא לחדש פעולתה של מכונת הנשמה כשהפסיקה, זה רק אם ברור שהחולה מת, ולא אם יש ספק שמא עדיין הוא חי, אף שסובל מייסורים, כמו שכתב במקומות הנ"ל בפירוש.

ונלענ"ד מקור לדברי מרן זצ"ל הם ברמב"ם הלכות רוצח פרק ג' הלכה ט"י' שהמונע מחברו אויר או חום (היינו שכפתו במקום הצינה) נחשב רוצח בידים. והיינו שאויר וחום (כמו אוכל) הם צורך טבעי של האדם שמניעתם הם רציחה בידים. אבל מניעת תרופות הנצרכות לחולה, נראה שאינה רציחה בידים כלל. ועי' בצפנת פענח להלכה י"א שם, שביאר השמטת הרמב"ם מה דאיתא בגמ' סנהדרין עז ע"ב מימרת רבא "זרק בו חץ וסמנין בידו ובא אחר ופיזרן, ואפילו הוא קדם ופיזרן פטור, דבעידנא דשדא ביה יכול להתרפאות הוה". וכתב שרפואה אינה מבטלת את המחלה אלא היא דבר חדש, ולכן כשזרק חץ באדם אף שאפשר לרפאותו הוא רוצח, אלא אם לא מת מחמת שהתרפא בפועל אין כאן רצח. אבל אם מת הנפגע, מה שהיה אפשר לרפאותו אינו גורם שהיה עליו שם חי. ועי' כעין זה גם באור שמח שם. ולכן גם סילוק סמי רפואה אינם רציחה בידים, מה שאין כן סילוק אויר, חום או אוכל.

מכל מקום ודאי שדעת מרן זצ"ל שסילוק מכונת הנשמה (וגם הזנה דרך הוריד) היא רציחה בידים. ולכן אם התיר לעשות כן למי שמוטל כמת ופסקה נשימתו העצמית, הרי ודאי שהתיר כל מה שנחשב רציחה בידים אצל חי, מחמת שאדם זה מת הוא. ולכן לדעתו מותר להסיר גם איברים של אדם זה מחמת שהוא מת. והחילוק שכתב הגאון שליט"א בין הסרת מכונת הנשמה להוצאת איברים מגופו אינו לדברי מרן זצ"ל כפי שהבאנום.

והנני ידידו המברכו ברוב ברכה והצלחה
שבתי א. הכהן רפפורט